

PERUSTURVA JA POISKÄÄNNYTTÄMINEN¹

Anne Määttä: *VTT, asiantuntija, tutkija, Diakonia-ammattikorkeakoulu*

Janus vol. 21 (2) 2013, 170–177

Virvalla ilmeni vakavia oppimisvaikeuksia, kun hän aloitti yläkoulun. Hän oli erittäin ujo ja koulunkäynnin vaikeuksien mukana tuli unettomuutta ja kouluahdistusta. Äiti otti yhteyttä kouluun ja pyysi, että Virvalle olisi tehty henkilökohtainen opintosuunnitelma. Myös koulupsykologi suositteli siirtämistä erityisopetukseen, mutta opettaja ja rehtori tarjosivat vain tukiovetusta muutamassa kouluaineessa.

Yläasteen edetessä Virvan vaikeudet lisääntyivät. Poissaolot kasvoivat, tuli univaikeuksia, paniikkihäiriöitä ja aistiharhoja. Virva jäi jälkeen opetuksesta. Tässä vaiheessa koululta tarjottiin mahdollisuutta siirtyä pienryhmäopetukseen, mutta Virva ei halunnut pois tutulta luokalta. Äiti otti yhteyttä terveyskeskukseen Virvan univaikeuksien vuoksi, tuloksetta. Koulupsykologin kautta järjestyi lähete nuorisopsykiatrian poliklinikalle. Ensimmäinen tapaamisaika saatiin viiden kuukauden päähän, vaikka lain mukaan hoidon olisi pitänyt järjestyä kolmessa kuukaudessa. Terapiatapaamisia jäi väliin, koska Virva pelkäsi uusia ihmisiä. Yksityislääkärin kautta saatu lääkitys helpotti tilannetta ja yläkoulun viimeisen lukukauden aikana tuli myös päätös erityisopetuksesta. Molemmat apukeinot tulivat äidin mukaan liian myöhään.

Kolmen vuoden kamppailun tuloksena Virvan äiti teki omasta perheestään lastensuojeluilmoituksen. Lastensuojelun avulla Virva pääsi hoidettavaksi suljetuun laitokseen, kuitenkin vasta vuosi peruskoulun päättymisen jälkeen. Sairaalahoidon aikana hänellä diagnosoitiin määrittelemätön psykoosi. Laitoshoidon jälkeen Virva sai työkyvyttömyyseläkepäättökseen. Äidin mukaan nyt 19-vuotias Virva on menettänyt toimintakykynsä täysin.

Edellä kuvatussa, elokuussa 2012 julkaisussa Helsingin Sanomien artikkelissa Virva määriteltiin väliinpuotoajaksi. Analysoimalla Virvan kokemuksia suhteessa väitöskirjani tuloksiin, tulen esittämään, että Virva ei ollut väliinpuotoaja vaan poiskäännytetty.

VÄLIINPUOTOAJIEN KERTOMUKSET

Virvan tarina voisi olla yksi väitöskirjaani varten keräämistä kirjoituksista, vaikka hän onkin nuorempi kuin vastaosa kirjoittajista. Kesällä 2007 julkaisin kirjoituspyynnön, jolla hain kokemuksia tilanteista, joissa kirjoittajat tai heidän läheisensä olivat jääneet ilman tarvitsemaansa tukea, etuutta tai palvelua. Valikoiduissa maakunnan päälehdissä tai niiden internetsivuilla sekä Kelan Sanomissa² julkaistulla ilmoituksella sain

kaikkiaan 194 kirjoitusta sosiaaliturvaan liittyvistä epäkohdista.

Kirjoittajien kuvaamat ongelmatilanteet liittyivät työttömyyteen, sairauteen, työkyvyttömyyteen, lapsen saamiseen ja vanhuuteen. Kirjoituksissa tuotiin esille äitiyspäivärahaan, työmarkkinatukeen, sairauspäivärahaan, työkyvyttömyyseläkkeeseen, kansaneläkkeeseen, opintotukeen ja toimeentulotukeen liittyviä epäkohtia. Kuvatut haasteet liittyivät ansiosidonnaisen turvan ulkopuolelle jäävään vähimmäisturvaan tai viimesijaiseen turvaan. Nämä tukimuodot olen tutkimuksessani määritellyt perusturvaksi (vrt. Arajärvi & Sakslin 2007; Moisio 2009; Kuivalainen 2010).

Kirjoittajat kuvasivat, kuinka he tai heidän läheisensä olivat jääneet ilman tarvitsemaansa tukea tai palvelua sekä sitä, miten se oli vaikuttanut heidän tai läheistensä elämään. Tilanteita, joissa tarjolla oleva apu ja avun hakija eivät avun tarpeesta huolimatta kohtaa, on kuvattu väliinpuotoamistilanteiksi. Aiemman tutkimuksen (Piirainen 1988; Repo 1997; Iivari & Karjalainen 1999; Hiilamo ym. 2005; Grönlund & Hiilamo 2006; Latvala 2008; Hänninen 2009; Kinnunen 2009; Heinonen ym. 2011) mukaan väliinpuotoaminen liittyy vähimmäisetuisuuksien ja viimesijaisten etuisuuksien, eli perusturvan, hakemiseen. Väliinpuotoaminen tapahtuu tilanteessa, jossa tukeen tai palveluun oikeuttavat kriteerit eivät täyty, ja jonka seurauksena tukijärjestelmä tai viranomaiset eivät vastaa esitettyyn avun tai tuen tarpeeseen.

Väliinpuotoamistilanteisiin joutuvat erityisesti haavoittuvassa asemassa olevat, perusturvan varaan joutuneet henkilöt, joiden tilanteet muuttuvat usein ja jot-

ka tarvitsevat useiden eri tahojen palveluja (esim. Eronen ym. 2006; Kerätär & Karjalainen 2010; Blomgren ym. 2011). Aiempi tutkimus on paikallistanut etuuskohtaisia väliinpuotoamistilanteita mutta on keskittynyt lähinnä tuenhakijaan liittyviin tekijöihin. Viranomaisten ja palvelujärjestelmän osuus väliinpuotoamisen syntymisessä, eli menettelytavat, byrokratia ja eri toimijoiden roolit, ovat jääneet vähemmälle huomiolle (vrt. Pohjola 1997; Metteri 2004; Määttä 2012a). Tutkimusten informanteina on etupäässä käytetty etuuksien toimeenpanovaltaa käyttäviä työntekijöitä. Väliinpuotoajien omia kokemuksia ei tieteellisin menetelmin juuri ole tutkittu (ks. kuitenkin Hänninen & Karjalainen 1994; Gran ym. 2001; Niemi 2006; Isola ym. 2007; Otakantaa-foorumi 2008).

Pelkkä äänen antaminen väliinpuotoajille ei kuitenkaan riitä. Mikäli esille tuotuihin kokemuksiin ei liitetä palvelujärjestelmäanalyysiä, eikä työntekijöiden eikä palvelujärjestelmän osuutta analysoida, väliinpuotoaminen voidaan sivuuttaa yksittäisinä epäonnistumina, jopa huonon onnen seurauksina. Tutkimuksellani olen halunnut välttää tämän tarkastelemalla väliinpuotoamista laajemmasta näkökulmasta.

VÄLIINPUOTOAMISESTA POISKÄÄNNYTTÄMISEEN

Väitöskirjani kokoava tutkimuskysymys on ollut: Mitkä palvelujärjestelmän toimintaan ja sen asiakkaisiin liittyvät tekijät synnyttävät väliinpuotoamista ja poiskäännättämistä? Tutkimuksellani olen antanut äänen väliinpuotoajille itselleen, mutta laajentanut tarkastelukulmaa etuuskohtaisesta näkökulmasta kohti

tuesta päättäviä tahoja ja järjestelmää. Tutkimusprosessin kuluessa väliinputoamistilanteiden analyysin rinnalle tuli poiskäännyttämisen analyysi. Poiskäännyttämisen analyysin mukaan tuominen tekee näkyväksi myös asiakkaan ulkopuolisten tekijöiden roolin väliinputoamisen prosessissa.

Poiskäännyttämistä on amerikkalaisissa tutkimuksissa lähestytty käsitteellä *diversion*. *Diversio* eli poiskäännyttäminen liitetään viranomaisen toteuttamiin toimenpiteisiin, joilla vähimmäisturvan hakija pyritään tuen sijaan ohjaamaan työhön, toisen tukimuodon, perheen, epävirallisen avun tai työllistämistoimenpiteiden piiriin etuuden sijaan (Ridzi & London 2006, 725, 728; Moffitt 2008, 14; Schram ym. 2010, 740). *Diversio* voi olla myös epäsuoraa toimintaa. Avun hakemiseen liittyy vahva byrokratia, tuen ja avun vaikea tavoitettavuus, tuen hakemiseen liittyvä stigma sekä avun saamisen ehtona oleva paperisota (Mayers & Lurie 2005). Sekä suorien että epäsuorien toimenpiteiden tarkoituksena on, että avuntarvitsija ei hakisi tukea lainkaan.

Suomalaisessa tutkimuksessa poiskäännyttäminen on jäänyt suhteellisen vähän käytetyksi käsitteeksi. Ensimmäisenä siitä ovat kirjoittaneet Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen ja Kirsi-Marja Lehtelä (2007). Poiskäännyttämisen he ovat määritelleet sosiaalisen syjäyttämisen aktiiviseksi muodoksi, jossa haavoittuvassa asemassa olevat yksilöt voidaan suoraan tai epäsuorasti ohjata muualle tai torjua kokonaan avun tai tuen piiristä. Hännisen ym. (2007) mukaan poiskäännyttäminen voi olla sulkeuma, käännyttäminen, siirräntä tai torjunta. Sulkeuma aiheutuu silloin kun viranomaisen tekemä päätös rajoittaa ja muuttaa asiakkaan

mahdollisuuksia saada apua tai tukea. Käännyttämistä on viranomaisen tekemät toimenpiteet, joilla asiakkaan käytäytymistä muokataan paremmin järjestelmän toimintalogiikkaan soveltuvaksi. Siirräntä tarkoittaa tilannetta, jossa avun tarvitsija siirtyy tai siirretään viranomaiselta toiselle tai hänen avuntarpeeseensa vastataan viiveellä. Torjunta aiheutuu kielteisestä päätöksestä, joka työntää asiakkaan oman onnensa nojaan tai epävirallisen avun varaan.

Hännisen ym. (2007) muotoilema poiskäännyttäminen on teoreettinen rakenne, jota ei ole tehty empiirisen aineiston avulla. Tartuin tähän haasteeseen ja ryhdyin etsimään poiskäännyttämisen eri vaiheita kuvaavia kertomuksia, Niitä löytyi kirjoitusten joukosta 121. Analyysini lopputuloksena aiemmasta poiskäännyttämisen määritelmästä syntyi edelleen kehitelty poiskäännyttämisen malli (Määttä 2012a).

Poiskäännyttämisen analysointi asiakasaineiston avulla auttoi minua näkemään ja kuvailemaan väliinputoamista laajempänä ilmiönä kuin täyttymättöminä etuuden tai avun saamisen kriteereinä. Poiskäännyttämisen lähempi analysointi teki viranomaisen ja hänen taustaorganisaationsa roolin näkyvämmäksi ja sitä kautta auttoi ymmärtämään laajemmin koko palvelujärjestelmän merkitystä apua tarvitsevan yksilön tilanteen muotoutumisessa.

POISKÄÄNNYTTÄVÄT KYNNYKSET

Analyysin perusteella avun ulkopuolelle joutuminen on seurausta monista erilaisista ja eritasoisista tekijöistä. Poiskäännyttämisen prosessin voi kuvata ”Viidellä

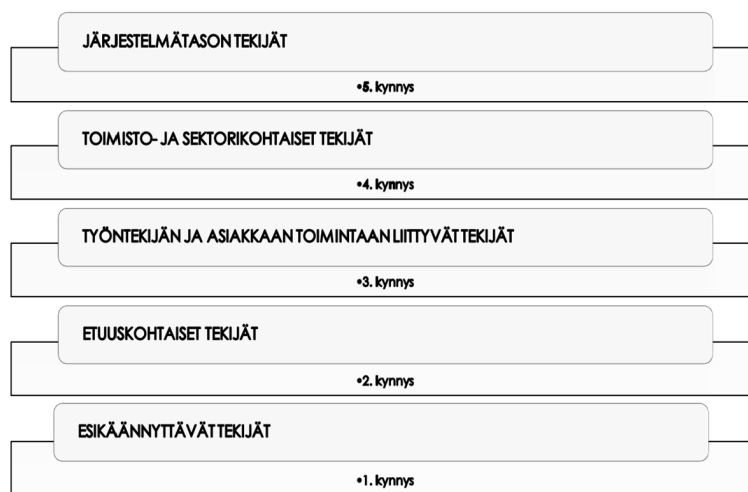
poiskäännyttävällä kynnyksellä” (Määttä 2012b). Ne kuvaavat eritasoisia haasteita, joita perusturvaetuuksia hakeva henkilö kohtaa.

Ensimmäinen kynnyks rakentuu eräänlaisista häiritsevistä tekijöistä (”hazzle factors” vrt. Mayers & Lurie 2005), jotka olen nimenmynyt esikäännyttäviksi tekijöiksi. Kun tuki on leimaavaa ja hakeminen monimutkaista, tukea tai apua ei välttämättä haeta laisinkaan, vaikka siihen olisi oikeus.

Esimerkkitarinan Virva ei yksin olisi osannut lähestyä palvelujärjestelmää. Ilman hänen äitinsä sinnikkyyttä avun

hakeminen olisi saattanut päättyä jo esikäännyttävien tekijöiden vuoksi. Kontakteja viranomaisiin oli erittäin vaikea saada aikaiseksi.

Toisen kynnyksen muodostavat etuuskohtaiset kriteerit. Perusturvaetuuksien saamista määrittää syyperusteisuus, tulosisidonnaisuus, tarveharkinta, etuuksiin liittyvät sanktiot ja harkintavalta. Mikäli kriteerit täyttyvät, asiakkaan on seuraavaksi selvittävä henkilökohtaisten rajoitteidensa ja etuuspäätöksiä tekevien virkailijoiden määrittelemien ehtojen kanssa. Nämä tekijät rakentavat *kolmannen kynnyksen*. Mikäli asiakkaat eivät osaa tai kykene toimimaan vaadituilla tavoilla,

Kuvio 1. Poiskäännyttävät kynnykset.

he jäävät tarvitsemansa avun ulkopuolelle. Työntekijöiden toimintaa määrittelevät käytettävissä olevat mahdollisuudet tehdä asiakkaan tilanteen vaatima päätös tai toimenpide, ammatillinen osaaminen ja pätevyys sekä subjektiiviset motiivit päätöksenteon prosessissa. Viranomaiselle annettua sanktio- ja harkintavaltaa, jonka perusteella työntekijät toimeenpanevat poliittisia päätöksiä ja käyttävät harkintavaltaansa siinä kenelle etuudet tai rangaistukset annetaan, kutsutaan myös katutason byrokratiaksi (Lipsky 1980; Eräsaari 1992; Keskitalo 2009; Heinonen ym. 2011).

Virvalta puuttui diagnoosi pitkään. Ennen sitä hänen ongelmaansa ei virallisesti ollut olemassa. Lääkärin lausunto oli välttämätön, sillä se toimi signaalina johon viranomaisten tuli reagoida. Lausunnon antamisen jälkeen on otettava kantaa, syntyykö tuen hakijalle oikeus haettuun etuuteen tai palveluun.

Neljannen kynnyksen muodostavat toimisto- ja sektorikohtaiset säännöt. Sen lisäksi että viranomaisella on henkilökohtaista valtaa, etuuspäätöksiä ohjaavat toimistokohtaiset viralliset ja epäviralliset säännöt ja toimintamallit. Etuuksista päättäessään viranomaiset käyttävät selektiivistä valtaa, joka rakentuu henkilökohtaisen, toimistokohtaisen ja viranomaiskohtaisen vallanilmaisun yhteisvaikutuksena (esim. Lipsky 1980; Metteri 2004; Mayers & Lurie 2005; Kumlin & Rothstein 2005; Ridzi & London 2006; Schram ym. 2010).

Viides kynnyks rakentuu järjestelmätason tekijöistä, jotka ovat erillisten ja toisistaan irrallisten sektoreiden aiheuttama päätöksenteon pirstaleisuus sekä erilliset päätökset yhteen sitova polkuriippuvuus.

Perusturvaan liittyviä päätöksiä tehdään monissa eri toimipaikoissa ja useiden eri ammattikuntien edustajien toimesta. Perusturvan pirstaloitunut järjestelmä koostuu itsenäisiä päätöksiä tekeviä erillisistä toimijoista, joiden välillä ei välttämättä ole minkäänlaista vuorovai- kutusta. (van Kersbergen & van Waarden 2004; Rauch 2005; Champion & Bonoli 2011; Kljin 2012.) Ensisijaista tukimuotoa joudutaan usein täydentämään toimeentulotuella tai asumistuella, koska perusturvan taso on heikko (SOMERA-toimikunnan taustaraportti 2002; Hiilamo ym. 2005; Kangas & Ritakallio 2008; Hiilamo ym. 2010; Kuivalainen 2011; Hannikainen-Ingman ym. 2012). Tämä sitoo erilliset päätökset toisiinsa, sillä yhden viranomaisen antama lausunto tai etuuspäätös määrittää muiden viranomaisten myöhempiä lausuntoja tai päätöksiä. Tätä sidosta kuvaan polkuriippuvuuden käsitteellä.

Virvan äiti toimi asianajajana ja esitaiste- lijana. Hän otti yhteyttä opettajiin, kou- lupsykologiin, terveystieteiden keskus- kukseen, yksityiseen lääkäriin ja nuorisopsykiatrian eri toimijoihin. Tieto Virvan tilanteesta kulki äidin mukana luukulta toiselle, eri asiantuntijat eivät kommunikoineet kes- kenään.

Se, miten asiakas kykenee ylittämään edellä kuvatut kynnykset, määrittää sen, saako hän apua vai tuleeko poiskäännytyksi. Pirstaloituneen palvelujärjestelmän vaikeasta tavoitettavuudesta johtuen erityisesti pitkäaikaisista ja kumuloituneista ongelmista kärsivillä henkilöillä on riski joutua *poiskäännyttämisen kehään* (Määttä 2012a), jossa poiskäännyttämisen eri ta- vat seuraavat toisiaan. Vaarana on joutua kaiken virallisen avun ja jopa epäviralli- sen avun ulkopuolelle.

Artikkelissa Virva nimettiin väliinputoajaksi, mutta esittämäni analyysin perusteella määrittelen hänet poiskäännytyksi. Virva siirrettiin useita kertoja, hän tuli torjutuksi ja alle 20-vuotiaana saatu työkyvyttömyyseläke on uhkana muodostua sulkeumaksi, joka rajaa hänen myöhempiä etuuksiin ja tarjolla olevaan apuun liittyviä mahdollisuuksiaan. Virvan ongelmat kumuloituivat, jonka seurauksena hän joutui asioimaan lukuisten eri viranomaisen kanssa. Virvan tapauksessa kontaktien määrän lisääntyminen ei johtanut avun saamiseen, vaan siihen, että poiskäännyttämisen eri tavat seurasivat toisiaan. Tällaista tilannetta olen kuvannut poiskäännyttämisen kehänä (Määttä 2012a).

Virvan kertomus kuvaa kasautuneista ongelmista kärsivän henkilön kohtaamia avun saamisen esteitä.

Avun saamisen pitkittyminen johtaa usein tilanteen vaikeutumiseen ja myöhempien valinnanmahdollisuuksien rajautumiseen. Viivästynyt apu voi byrokratian rattaissa muuttaa alkuperäisen ongelman toiseksi. Ratkaisemattoman ongelman päälle saattaa myös kasautua uusia ongelmia. Sektoroituneessa palvelujärjestelmässämme kumuloituneista ongelmista kärsivän on haettava apua useilta erillisiltä toimijoilta. Kukin toimija vastaa omasta alueestaan, eikä kohtaamisen ja yhdessä tekemisen käytäntöjä juuri ole. Avun tarvitsija tai hänen läheisensä saattaa olla ainoa yhdistävä tekijä toimijoiden välillä ja hänelle jää vastuu asiansa edistämisestä. Mikäli avun tarvitsijalla itsellään ei ole kykyä toimia näiden haasteiden kanssa, hänellä on suuri riski jäädä kaiken avun ja tuen ulkopuolelle. Nopeaa apua tarvitsevaa ei lohduta, vaikka asiantuntijat olisivat toimineet

oikein ja lainmukaisesti, ellei hän lopulta tule autetuksi.

LOPUKSI

Tällä puheenvuorollani olen tuonut esille palvelujärjestelmäämme liittyviä aukkopaiikkoja. Sekä Virvan tarina että kirjoittajat kuvasivat, kuinka palvelujärjestelmämme on vaikeasti lähestyttävä ja perusturvaan liittyvät kynnykset tekevät tukitoimien piiriin pääsemisestä haastavaa – ellei mahdotonta. Asiantuntijuutta on, mutta yhteistoiminta on heikkoa. Palveluprosesseja ei ole riittävästi avattu ja kuvattu tai niissä on aukkoja. Avun tarvitsija ei tiedä, kehen ottaa yhteyttä missäkin sosiaalisessa riskitilanteessa. Kun yksi asiantuntija arvioi, ettei apua hakevan tilanne kaipaa lisäselvitystä tai toimenpiteitä, avun saaminen vaikeutuu tai estyy. Asiantuntijoilla on suuri valta, he tekevät tulkintoja, joiden seurauksena apua saadaan tai jätetään sitä vaille.

Palvelujärjestelmämme toimintaan liittyvät aukkopaiikat herättävät minussa tarpeen kysyä: Olemmeko me valmiit tekemään muutoksia näiden epäkohtien korjaamiseksi? Vai hyväksymmekö sen, että haavoittuvassa asemassa olevat saattavat joutua kaiken virallisen avun ja tuen ulkopuolelle, jopa heitteille?

VIITTEET

- ¹ Puheenvuoro perustuu 14.9.2012 Helsingin yliopistossa pidettyyn lectio praecursoriaan.
- ² Kirjoituspyyntö julkaistiin seuraavissa lehdissä tai Internet-sivuilla: Acatiimi, Ilkka, Kainuun sanomat, Kaleva, Karjalainen, Ke-

lan Sanomat, Keski-suomalainen, Kymen sanomat, Lapin kansa, Maaseudun tulevaisuus, Oulu-lehti, Pohjalainen, Pohjolan sanomat, Porin sanomat, Savon sanomat, Tampereläinen sekä HFU (Help for Underprivileged ry).

KIRJALLISUUS

- Arajärvi, Pentti & Sakslin, Maija (2007) Yhdenvertaisuus oikeudenmukaisuutena. Teoksessa Juho Saari & Anne Birgitta Yeung (toim.) Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia numero 63, 47–61.
- Blomgren, Jenni & Hytti, Helka & Gould, Raija (2011) Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden työttömyys ja sairaustausta eri eläkejärjestelmissä. Nettityöpapereita 26/2011. Helsinki: KELA.
- Champion, Cyrielle & Bonoli, Giuliano (2011) Institutional fragmentation and coordination initiatives in western European welfare states. *Journal of European Social Policy* 21, 323–334.
- Eronen, Anne & Londén, Pia & Perälähti, Anne & Siltaniemi, Aki & Särkelä Riitta (2006) Sosiaalibarometri 2006. Hyvinvointipalvelujen tuottajien ajankohtainen tilanne ja näkemys kansalaisten hyvinvoinnista. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Eräsaari, Leena (1992) Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä. Helsinki: Gaudeamus.
- Gran, Birgitta & Karjalainen, Jouko & Pirkkama, Airi & Sulku, Sirpa (toim.) (2001) Niin paljon kuin jaksan – kirjoituksia arjesta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Grönlund, Henrietta & Hiilamo, Heikki (2006) Diakoniatyö hyvinvointivaltion mittarina. Teoksessa Henrietta Grönlund & Heikki Hiilamo & Elina Juntunen (toim.) Viimeisellä luukulla. Helsinki: Kirkkohallitus, 29–50.
- Hannikainen-Ingman, Katri & Hiilamo, Heikki & Honkanen, Pertti & Kuivalainen, Susan & Moisio, Pasi (2012) Perus- ja vähimmäisturvan yleisyys ja päällekkäisyys 2000–2009. Nettityöpapereita 33. Helsinki: KELA.
- Heinonen, Hanna-Mari & Tervola, Jussi & Laatu, Markku (2011) Haastavat asiakkuusprosessit Kelassa Tutkimus haastavista asiakasryhmistä ja sosiaaliturvan (toimeenpanon) ongelmista. Nettityöpapereita 20/2011. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hiilamo, Heikki & Hytti, Helka & Takala, Pentti (2005) Työikäiset toimeentuloturvan vähimmäisetuuksien saajina. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 42/2005. Helsinki: KELA.
- Hänninen, Sakari (2009) Sairaus ja huono-osaisuus. Teoksessa Kaisa Kinnunen (toim.) Sairas köyhyys. Tutkimus sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyössä. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 7. Helsinki: Kirkkohallitus, 231–245.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (toim.) (1994) Kirjeitä nälästä. Helsinki: Stakes.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja (toim.) (2007) Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Helsinki: Stakes.
- Iivari, Juhani & Karjalainen, Jouko (1999) Diakonian köyhät. Epävirallinen apu perusturvan paikkaajana. Raportteja 235. Helsinki: Stakes.
- Isola, Anna-Maria & Larivaara, Meri & Mikkonen, Juha (toim.) (2007) Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Avain.
- Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2008) Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61/2008. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- van Kersbergen, Kees & van Waarden, Frans (2004) “Governance” as bridge between disciplines: Cross-disciplinary inspiration regarding shifts in governance and problems of governability, accountability and legitimacy. *European Journal of Political Research* 43, 143–171.
- Kerätär, Raija & Karjalainen, Vappu (2010) Pitkäaikaistyöttömillä on runsaasti hoitamattomia mielenterveyshäiriöitä. *Suomen Lääkärilehti* 45 (65), 3683–3690.
- Keskitalo, Elsa (2009) Balancing social citizenship and new paternalism: Finnish activation policy and street-level practice in a comparative perspective. Helsinki: Stakes.

- Kinnunen, Kaisa (2009) (toim.) Sairas köyhyys. Tutkimus sairauteen liittyvästä huono-osaisuudesta diakoniatyössä. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2009:7. Helsinki: Kirkkohallitus.
- Klijn, Erik Hans (2012) New public management and governance: a comparison. Teoksessa David Levi-Faur (toim.) Oxford handbook of Governance. New York: Oxford University Press, 201–214.
- Kuivalainen, Susan (2010) Kestäkö suomalainen vähimmäisturva pohjoismaisen vertailun? Vertaileva analyysi vähimmäisturvan tasosta ja sen köyhyyttä ehkäisevästä vaikutuksesta neljässä Pohjoismaassa 1990–2005. *Yhteiskuntapolitiikka* 75 (4), 377–388.
- Kuivalainen, Susan (2011) Suomalaisten mielipiteet vähimmäisturvan tasosta vuosina 1995–2010. *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (4), 373–386.
- Kumlin, Staffan & Rothstein, Bo (2005) Making and Breaking Social Capital: The Impact of Welfare-State Institutions. *Comparative Political Studies* 38, 339–365.
- Latvala, Minna (2008) Puolison armoilla. Helsinki: KELA.
- Lipsky, Michell (1980) Street-level Bureaucracy: Dilemmas of the individual in Public Services. New York: Russell Sage Foundation.
- Metteri, Anna (2004) Hyvinvointivaltion lupaukset ja kohtuuttomat tapaukset. Helsinki: Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry.
- Meyers, Marcia. K. & Lurie, Irene (2005) The decline in welfare caseloads: An organizational perspective. Paper presented at the Conference on Mixed Methods Research on Economic Conditions, Public Policy, and Family and Child Well-Being. June 26–28, Ann Arbor, Michigan.
- Moffitt, Robert (2008) Welfare reform: the US experience. Working Paper 2008: 13. Uppsala: The Institute for Labour Market Policy Evaluation (IFAU).
- Moisio, Pasi (2009) Vähimmäisturva ja köyhyysraja Suomessa. Selvitys sosiaaliturvan kokonaisuudistus (Sata) -komitealle. Avauksia. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Määttä, Anne (2012a) Perusturvan pois-käännytetyt. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (2), 145–156.
- Määttä, Anne (2012b) Perusturva ja pois-käännyttäminen. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 36. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Niemi, Riikka (2006) Pitääkö hyvinvointivaltio lupauksensa? Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) Vääräyskirja. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 173–183.
- Otakantaa-foorumi (2008) Parempia sosiaali- ja terveyspalveluja, mutta miten. Avoimna 21.2.–13.3.2008. <http://www.otakantaa.fi/forum.cfm?group=373&id=&ref=Haku>. Viitattu 10.11.2008.
- Piirainen, Timo (1988) Asema työmarkkinoilla ja sosiaaliturvan väliinpuotoaminen. Tutkimus työmarkkinoiden eriytymisestä, hyvinvoinnista ja sosiaaliturvajärjestelmän toiminnasta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Selvityksiä 4. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Pohjola, Anneli (1997) Asiaa asiakkaalta. Teoksessa Tuula Salmela (toim.) Autetaan ko asiakasta – palvelaanko potilasta? Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 168–186.
- Rauch, Dietmar (2005) Institutional Fragmentation and Social Service Variations. A Scandinavian Comparison. Doctoral thesis at the Department of Sociology. Umeå University. No. 41, 2005.
- Repo, Katja (1997) Naiset ja eläketurva: vertaileva tutkimus naisten asemasta Suomen, Ison-Britannian ja Saksan eläkejärjestelmissä. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 22. Helsinki: KELA.
- Ridzi, Frank & London, Andrew S. (2006) “It’s Great When People Don’t Even Have Their Welfare Cases Opened”: TANF Diversion as Process and Lesson. *Review of Policy Research*, 23 (3), 725–743.
- Schram, Sanford F. & Soss, Joe & Houser, Linda & Fording, Richard C. (2010) The Third level of US welfare reform: Governmentality under neoliberal paternalism. *Citizenship Studies* 14 (6), 739–754.
- SOMERA-toimikunnan taustaraportti (2002) Sosiaalimenojen kehitys pitkällä aikavälillä. Helsinki. <http://pre20031103.stm.fi/suomi/tao/julkaisut/taoisallys99.htm>. Viitattu 4.1.2012.